

— Romské letniční hnutí¹ v Čechách a na Moravě: letmý dotyk tématu

1. Obrázek

Kladno, středa 2. prosince 2003, kostel Církve československé husitské v centru města. Po páté hodině odpolední se do kostela začínají trousit první skupinky Romů. Před oltářem zkoušejí své nástroje – klávesy a dvě elektrifikované kytary – členové hudební skupiny, dvě zpěvačky zjišťují, jestli jsou dobře zapojené mikrofony. Současně probíhá ve shromažďovací místnosti pod kostelem zkouška jiné romské skupiny v podobném obsazení. (Zatímco první je z nedalekého Slaného, druhá přijela z Chomutova.) V půl šesté je prostor kostela se sto padesáti místy v lavicích téměř zaplněn, deset minut před šestou jsou plné i uličky, předsíň a kůr. Odhadem tři sta lidí, tři čtvrtiny Romové.

Úderem šesté přichází chomutovská skupina *Tehila*. Zpěvačka se ujišťuje: „Jste všichni, Romové, z tohoto města?“ Obrovská zvuková vlna v odpověď. „My se jmenujeme *Tehila*, to je „chvála“, protože chválíme Boha, že Bůh je dobrý. A první písničku budeme zpívat cigánskou.“

Písnička je „cigánská“ vzhledem k jazyku jen částečně: střídají se v ní totiž části romské a části slovenské.² Zato hudební znaky svůj původ, a hlavně interpretační styl nezaprou: každá část má jednoduchou, výraznou melodii ve svižném tempu, několikrát se opakuje, takže se může připojit i publikum, poslední část (*viz notová transkripce*) se opakuje několikrát ve stále rychlejším tempu, s drobnými melodickými obměnami, bez textu. Skupina je odměněna bouřlivým potleskem, pískáním a voláním. Druhá písnička je pomalá, tentokrát s celým textem v romštině, další pak v češtině nebo slovenštině. Do zpěvu se zapojují všichni čtyři členo-

1 Pro zjednodušení zde užívám převážně pojmu „letniční“ (angl. „Pentecostal“) i pro církve/sbory/hnutí, které se samy označují jako charismatické. Mezi oběma směry jsou sice drobné odchylky v teologii i praxi (*viz níže*), které však nejsou pro základní charakteristiku podstatné.

2 Dvojjazyčnost je podle J. Mináče poměrně častým znakem tzv. romských nových duchovních písní na Slovensku. Viz Kováč, M. – Mann, A.: *Boh všetko vidí: Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos publishing, 2003, s. 37-54.

| Romský kazatel z Ostravy |

vé skupiny, někdy zpívají dvojhlase (obvykle muž a žena), někdy si odpovídají, jindy zpívá jen jeden.

Pak uvádí farář romského kazatele z ostravského *Romského křesťanského společenství Radost*. Vysoký temperamentní třicátník mluví o základních křesťanských pravdách: Bůh je tu s námi a miluje nás. Nechává si hlavní myšlenky potvrdit opakováním celého shromáždění (které to s nadšením činí). Vypráví krátké příběhy ze svého života, výská, křičí, skáče...

Desetiminutové kázání končí výzvou, aby se všichni připojili k jeho modlitbě přijetí Ježíše Krista jako svého pána.

Hudební skupina ze Slaného hraje propracovaněji (zpěvačky v secvičeném dvojhlase, klávesy a dvě amplifikované akustické kytary vytvářejí husté předivo doprovodu), zato méně temperamentně; je těžké se k ní připojit. Všechny písně mají české texty: „*Nejvyšší je jméno Tvé*“, „*Otče, Ty jsi Pán*“, „*Milujeme, ač nevidíme*“, „*Na věky bude stát Beránkův svatý trůn*“. Drobné neobratnosti v artikulaci prozrazují, že jde zřejmě o překlad z jiného jazyka, neutrální popové melodie naopak znemožňují určit jejich původ. Příznačné je, že jednotlivé části se – podobně jako u první skupiny – víckrát opakují, někdy se stejnou melodií, jindy se dvě melodicky odlišné části střídají.

Před posledním blokem písní vyzývá kazatel, aby přišli dopředu ti, kdo jsou nemocní; tam se za ně (za tichého hudebního doprovodu kláves) modlí. Lidé se osmělují postupně, ale po pár minutách je vpředu takový shluk, že se k modlitbám připojují i další ostravští Romové a členové hudebních skupin.

Celé shromáždění trvá něco málo přes hodinu.

Literatura o českých a slovenských Romech poměrně stereotypně opakuje, že většina se jich hlásí k římskokatolické církvi, aniž by se do života církve obvykle výrazně aktivněji zapojovala.³ To je do značné míry pravda. Po roce 1989 se však náboženská mapa Čech a Moravy

3 *Romové: Tradice a současnost*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1999, s. 66.

změnila: Po celé ČR vzniklo několik desítek takzvaných letničních či charismatických (viz pozn. 1) sborů s převahou Romů (pochopitelně vedle mnoha letničních sborů s převážně neromskými příslušníky). Dnes je v Čechách a na Moravě romských letničních věřících několik set – číslo možná nikterak fascinující. Jejich aktivita je ale tak výjimečná a jejich projevy tak nápadné, že jde evidentně o svým způsobem důležitý a cosi vypovídající fenomén.

2. Proč vlastně?

Romské letniční hnutí není žádným českým specifikem, naopak: Kde existují Romové a zároveň křesťanské prostředí, tíhnou k jeho letniční podobě. Nejznámějším příkladem je *Gypsy Evangelical Church* ve Francii (pokud se pozastavujete nad anglickým názvem francouzské církve, setkáte se s vysvětlením příznačným pro mnohá letniční hnutí ve světě, že totiž jejich původ – jako celého letničního hnutí – je v Americe). V té se dnes podle odhadů sdružuje kolem padesáti tisíc francouzských Romů, mezi něž patřil i slavný romský spisovatel Matéo Maximoff. Romské letniční sbory jsou i v Maďarsku (viz recenze knihy B. R. Langeové v tomto čísle), v USA a jinde. Proč vlastně? Je zřejmé, že na letniční spiritualitě je něco, co rezonuje s romskou kulturou, jinak řečeno něco pro Romy přitažlivého. Co to je?

3. Co je to letniční hnutí?

Název „letniční“ souvisí s jedním z hlavních židovských svátků – letnicemi (Bible kralická je označuje jako slavnosti žně nebo týdnů), které se slaví padesát dní (odtud původně řecké i jinými jazyky převzaté označení *pentekostos* = padesátý) po Velikonocích. Podle biblické knihy „Skutků apoštolských“ se v ten den *strhl hukot z nebe, jako když se žene prudký víchr, a naplnil celý dům, kde byli* (apoštolové). *A ukázaly se jakoby ohnivě jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat.* (Skutky apoštolské 2,2-4.) Podstatným znakem letničních církví je mluva ve vytržení a u církví, které se označují jako „charismatické“, ještě další „dary Ducha svatého“ (řecky *charisma* = dar milosti), například zázračné uzdravování. (1. epistola apoštola Pavla do Korintu 12,1-11.)

Nejsnazším způsobem, jak charakterizovat tu kterou víru – nejrozumnější křesťanské směry nevyjímaje – je kombinace její nauky (která může, ale nemusí mít psanou podobu) a náboženských (a někdy i zdánlivě nenáboženských) praktik. Některý znak příslušející kaž-

dé z těchto dvou sfér přitom může charakterizovat právě jen jednu církev nebo denominaci. Častějším případem je však charakteristika prostřednictvím celé řady znaků, které spolu do značné míry logicky souvisejí.

Pro české prostředí je příznačný poměrně malý počet křesťanských církví (v posledních mnoha desetiletích kolem dvaceti), takže nám chybí zážitek mimořádné mnohotvarosti, který poskytují například cirkve v Americe.⁴ Na nich je snadněji možné si představit rozpětí spektra jednotlivých aspektů jejich nauky i praktik (a je to ostatně opodstatněné i proto, že letniční cirkve pocházejí právě z tohoto prostředí).

Kombinace následujících pěti hledisek snad pomůže vytvořit si pokud možno plastickou představu:

| Chomutovská skupina Tehila |

- **Liturgičnost a spontaneita:** Na liturgickém pólu spektra stojí cirkve s dlouhou tradicí, především pravoslavná a římskokatolická, s propracovaným obřadem mše. Většina církví, které slaví Večeři Páně, si – přinejmenším při této příležitosti – zachovávají alespoň základní pevnou, a tedy liturgickou formu. Na druhém pólu stojí spontánní cirkve, kde se víceméně udržuje pouze základní půdorys shromáždění, bez fixovaných replik apod. Leckterý projev má ovšem i u neliturgických církví tendenci k stereotypizaci. Odmítání liturgie, resp. důraz na spontaneitu, vychází často z vědomého antiliturgialismu. K malé formalizovanosti náboženských shromáždění přispívá i to, že se v jejich závěru (někdy dokonce i v průběhu, například při hudbě) často jí a pije (sušenky, čaj, káva apod.). K církvím na této straně spektra patří právě cirkve letniční.

⁴ *The Encyclopedia of American Religions* (1989) uvádí 1.186 církví či náboženských společností v dvaceti čtyřech kategoriích.

- Mimořádně široké spektrum představuje **emocionální nasazení** členů – kazatelů i věřících. Na jeho jedné straně – emocionální neangažovanosti – jsou kupříkladu reformované církve severní Evropy nebo církve pravoslavná, na opačné straně opět církve letniční, v USA také často afroamerické církve. Zatímco u kazatele některé luteránské církve je oceňována jistá disciplinovanost většinou předem připraveného projevu (formální disciplinovanosti kazatelova projevu odpovídá často také věroučná komplikovanost toho, co kazatel sděluje), letniční kazatel mluví obvykle z paměti, směje se, křičí, velmi často opakuje věty, klade otázky, na které shromáždění výkřiky odpovídá, některý hraje pantomimické scénky či tančí... Nejen jistě překvapivé, že v emocionálně nabitém prostředí hraje důležitou úlohu hudba.
- Výraznou charakteristiku podává také podoba **prostředí pro náboženské obřady**. Na jedné straně jsou církve s budovami výrazně odlišenými pro sakrální účely, které se nijak nepodobají běžným stavbám, jejichž „posvátnost“ je na první pohled zřejmá a jejichž architektura často podporuje senzualitu při obřadech. Také oblečení církevních představitelů (kněží, farářů, kazatelů) je výrazně odlišné od běžného oděvu, často je velmi zdobné. Není jistě divu, že „posvátnost“ prostředí obvykle koreluje s liturgičností církve.

Druhý pól představují církevní společenství, která buď nemají vůbec zvláštní budovy a shromažďují se v pronajatých prostorách, nebo mají „sborové domy“, „modlitebny“ apod., které na první pohled nerozeznáte od běžné zástavby. Uvnitř pak často nejsou ani nejzákladnější symboly víry. Je pochopitelné, že neformálnost prostředí velmi často koresponduje s neformálností náboženského projevu, tj. s neliturgičností a emocionální spontaneitou. Letniční církve jsou převážně blízko tomuto pólu.

- Přestože základ učení všech křesťanských konfesí představuje **Bible**, v její **interpretaci** lze rozepnout velmi širokou škálu – **od konzervativní po liberální** (moderní). Pro konzervativní směry je příznačné těsnější sepětí s biblickým textem, dokonce odmítání toho, o čem není v Bibli řeč. Jako krajní příklad může sloužit církev Amishů v Pennsylvánii, jejíž členové odmítají kupř. elektřinu nebo vozidla poháněná benzínem či naftou. Pro církve blízké konzervativnímu pólu spektra je příznačná vedoucí úloha mužů a významné postavení vedoucího společenství (pastora, kněze, faráře), často s nápadně autoritativním způsobem chování.

Na liberální straně jsou církve aplikující politicky korektní koncepty do teologie (např. v Latinské Americe široce akceptovaná teologie osvobození, v současnosti v některých církvích zvažované sňatky osob stejného pohlaví apod.). V této škále stojí letniční církve blíž konzervativnímu pólu, a zejména ve sborech s převahou romských členů je z jejich strany evidentní úcta k hlavnímu pastrovi.

- **Hudba jako koncert nebo sebevyjádření:** V přístupu k sakrální hudbě se setkáme nejen s velmi odlišnými hudebními projevy (gregoriánský chorál, Bachova Velká mše h-moll, protestantské chorály, spirituály i moderní písně s doprovodem amplifikované kapely s kytarami a bicími), ale také s velmi odlišným přístupem k hudbě, a tudíž s velmi odlišným chápáním významu hudby (jež je jednou z podstatných příčin oné výše zmíněné rozmanitosti).

Na jedné straně stojí pojetí, s jehož krystalickou podobou se setkáme zejména u asijských náboženství (čínská *ja-jüe*, japonské *gagaku* či přednes védských textů), že totiž hudba nebo zhudebněný (posvátný) text je mikroobrazem nadzemské skutečnosti, a je proto nutné jej interpretovat co nejpřesněji. Hudebníci obvykle provádějí skladby, jejichž autorem je někdo jiný, a jejich provedení lze hodnotit (mimo jiné) podle toho, jak blízko se drží autorova záměru.

Na opačném konci spektra je hudba chápána jako prostředek vlastního duchovního resp. emocionálního vyjádření. Hudebníci hrají obvykle vlastní nebo anonymní skladby, které jsou často všeobecně známé, a ostatní přítomní se mohou připojit k jejich interpretaci. To pochopitelně souvisí i s relativní textovou a hudební jednoduchostí, a tedy obecnou hudební přístupností. Letniční církve, v jejichž spiritualitě hraje hudba podstatnou úlohu, stojí výrazně na tomto konci spektra.

4. Konvergence romských a letničních hodnot

Na základě uvedených pěti charakteristických bodů je snad možné hledat to, co rezonuje s podstatnými znaky romské kultury (a vytvořit tak několik pracovních hypotéz, jejichž ověřování se může věnovat tým vědců v příštích několika letech):

- Romům vyhovuje a odpovídá **spontaneita a emocionalita letničního projevu**. Do kázání nejenže mohou zasahovat aklamacemi typu *Amen, Aleluja, Bohu díky* apod., ale jsou k tomu dokonce kazatelem často vybízeni otázkami *Nemám pravdu?* Jde o obdobnou situaci jako při tradičních vyprávěních či jiných orálních příležitostech. Zatímco účast v liturgické (tj. do značné míry formalizované) bohoslužbě vyžaduje znalost liturgie, a tedy velmi ztěžuje zapojení těch, kdo ji neznají, letniční typ bohoslužby žádné podobné znalosti nevyžaduje, kdokoli může být hned naplno aktivním účastníkem.

Rovněž projev kazatelů letničních církví mívá mnoho znaků typických pro romskou kulturu: improvizaci, emocionalitu, opakování podstatných formulací, spoluúčast posluchačů...

- Nezpochybnitelná pozice pastora souvisí s **přijímáním autority výrazných osobností** – podobná pozice jako např. pozice *paramisara* (vypravěče) při formalizovaných sešlostech *pro paramisa* (vyprávění příběhů). Pastor/kazatel není pouze ten, kdo tlumočí Boží slovo, ale i ten, kdo vysvětluje jeho aplikaci v běžném životě: Jaká je hierarchie v rodině, jaký způsob oblečení je vhodný, někdy i jaké písně se mají či nemají zpívat, jak má mládež trávit čas...
- Dalším konvergentním znakem je **neformálnost prostředí**: Tak jako se *bašaviben* (hraní, hudba) nebo vyprávění pohádek odehrává doma, má i prostředí letničních shromáždění se setkáváním přátel a známých, jídlem, pitím a hudbou do značné míry rodinnou atmosféru. K praktikám letničních církví patří také „skupinky biblického studia“, při nichž se schází vždy jen několik (obvykle 6 – 12) členů církve v některé domácnosti. Tam je intimní charakter, spojený s letniční spiritualitou, ještě nápadnější.
- Podstatným znakem letničních církví je **důraz na hudbu**, a zejména její chápání jako **prostředku vyjádření vlastního stavu** (na rozdíl od „koncertního“ pojetí hudby ve více formalizovaných církvích). A protože je hudba jedním ze základních prostředků romské identity, je tento rys možná nejdůležitější (a bezpochyby stojí za podrobnější prozkoumání).

K oblibě letničního hnutí mezi Romy zřejmě přispívají i další znaky, například letniční teologie (důraz na základní prožité pravdy) či způsob evangelizace (jakási propagace akce, jež se obvykle koná na veřejném prostranství s podstatným podílem živé hudby).

5. Kde všude – některé body na náboženské mapě Čech a Moravy⁶

Letniční hnutí není v ČR soustředěno do jedné církve, nýbrž prochází napříč církvemi. U některých církví však patří k jejich „podstatě“ (Apoštolská církev, Křesťanské společenství, Slo-

5 Jak již řečeno, o zapojení Romů do českých církví bylo publikováno jen málo. Následující údaje vycházejí kromě vlastních zkušeností z dotazníkového průzkumu Ekumenické rady církví, jehož výsledky i některé další informace mi laskavě poskytla paní R. Černá, dále ze *Života víry* 9/2002 a 11/2003 a z Romské křesťanské konference, konané v Praze 24. 5. 2003.

6 Ptáme-li se v českých církvích po zapojení Romů, dostáváme zpravidla dva různé údaje: první o tom, co dělá církev pro Romy (kroužky pro děti, rozdávání vánočních dáreků apod.), druhý o tom, jestli se Romové účastní vlastního náboženského života (bohoslužeb, shromáždění, biblického studia...). Vzhledem k tomu, že cílem tohoto textu je zamýšlení nad romskou spiritualitou, vztahuje se následující přehled pouze k údajům druhé skupiny.

| Záběr ze shromáždění |

vo života, část Jednoty bratrské, část Evangelické církve metodistické a mnohé nezávislé sbory), zatímco v některých církvích existují jen ojedinělé sbory s letničními prvky.

Při pokusu zanést do náboženské mapy Čech a Moravy církve/sbory, kde se shromažďuje větší počet Romů k bohoslužbám/shromážděním,⁷ vycházím hlavně z ankety, kterou iniciovala Ekumenická rada církví. Ta sdružuje tradiční nekatolické církve v ČR a nijak

nezdůrazňuje letniční/charismatickou orientaci. O to zajímavější (a důvěryhodnější) je zjištění, že naprostá většina z těchto sborů – s výjimkou rokycanské pravoslavné církve a brněnského centra Armády spásy – je alespoň do jisté míry ovlivněno letniční spiritualitou.

- * **Pravoslavná církev** má v **Rokycanech** prvního romského kazatele – Davida Dudáše,⁸ bohoslužeb se tu účastní několik desítek lidí;
- * **Armáda spásy** Brno, středisko *Dživipen*, jehož mnozí členové ale v druhé polovině roku 2003 přešli do Bratrské jednoty baptistů;
- * **Českobratrská církev evangelická**, charismaticky orientovaný a ze zahraničí podporovaný sbor v Chebu (podle dotazníku se tu schází 20 dospělých a 15 dětí);
- * **Jednota bratrská** Hejnice (již několik let existující sbor specifický svým smíšeným charakterem), Nýrsko, Dolní Podhůří;
- * **Apoštolská církev** Chomutov, Orlová;
- * **Křesťanské společenství** Krupka;
- * **Slovo života** Jirno, České Budějovice;
- * **Nedenominační sbory**⁹ *Ekklesia* Jihlava, *Filadelfie* Krnov, *Penuel* Plzeň (vede Korejec Sang

⁷ K charakteristice života převážně romských sborů patří ovšem i jejich jednak institucionální, jednak členská proměnlivost, a proto nemusejí údaje staré několik měsíců již platit.

⁸ Bratr výtvarníka Damiána Dudáše, viz *Romano džaniben* 3-4/1999.

⁹ Jako nedenominační označuji ty sbory, které nemají přímé organizační vazby na jiné sbory se stejným názvem. Zatímco např. v USA je tento typ církve velmi častý, u nás vznikly první nedenominační sbory teprve po r. 1989. Nejčastěji mají letniční či charismatický charakter.

Hee Nam), *Romské křesťanské společenství Radost* Ostrava (vzniklo na základě misie z USA), *Světlo života* Slaný (výrazně charismatický sbor, vede Nigerijec Festus Nsoha), *Triumfální centrum víry* Praha, *Nové začátky* Praha.

(2) Najekvar avlas jek báro tsinkos kathar o devel, har varehavi bári balval, he pherdas savoro kher kaj bešenas. (3) Sikade pes lenge duvár čhiba har jag, he bešte pre sako lendar. (4) He ehas savore pherde mire Devleskere Vód'eha, he ľile te vakeren avre čhibentsa, har e Vod'i lenge diñas te šaj vakeren.

Překlad do západoslovenského dialektu romštiny, překladatel neuveden,
podle ústního sdělení Antonín Daniel,
jeden z prvních vysokoškolsky vzdělaných Romů
O Keriben pal e Devleskere Bičhade
Praha 1936

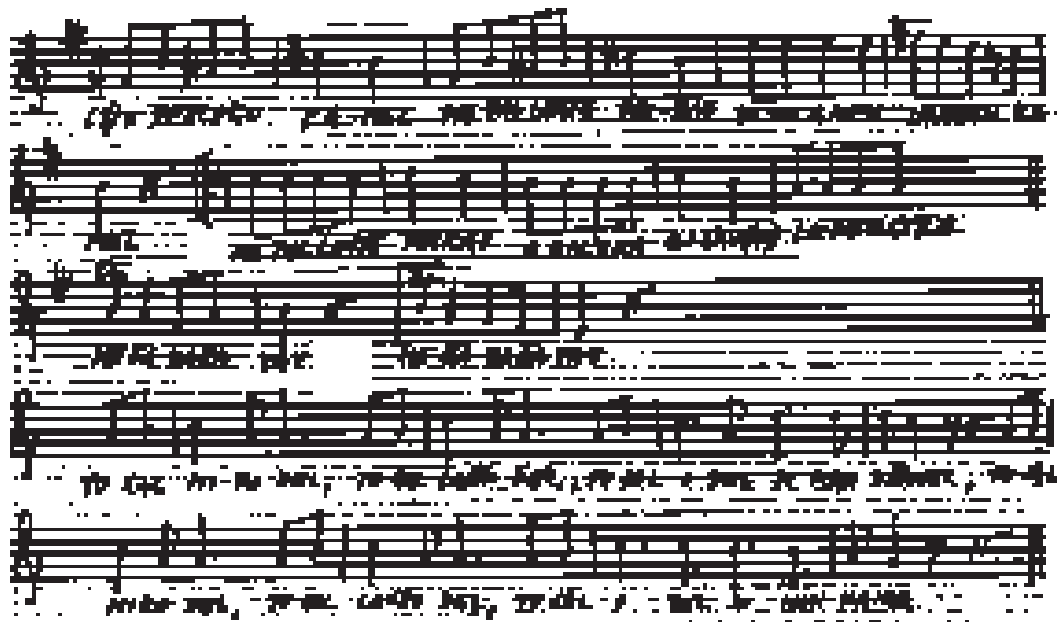
(2) Pre jekhvareste pes diňa anglal baro hermišagos andal o Uprípen, sar te phurdňahas zoraľi balvaj, u demaďa andre andro kher, kaj esas o džene. (3) Akor pen lenge sikhade sar kana jagale čhiba, ulaďile u pre sakodženo bešťa jekh. (4) Savore ačhile pherde la Svatona Vodaha u dine te vakereľ avre čhibenca, avka sar e Svato Vod'i len ľidžalas.

Překlad do východoslovenského dialektu romštiny, PhDr. Vlado Oláh
Pal oda, so kereňas le Devleskere Bičhade
Praha 2000

(2) Strazo avilo andal o čerik jekh bašimos sar jekh balval buntuimaski, ai vo pherdias sa o kher kai von bešenas. (3) Šiba jekh fialo sar šiba jagake, sikadile lenge, ulade jekh avriatar, ai thode-pe pe sako ande lende. (4) Ai von pherdile sa o Svinto Duxo, ai von thode pe te den duma pe le kaver šiba, sar o Duxo dias len te den duma.

Překlad do kalderašského dialektu, Mateo Maximoff
Le Apostoli ai so kerde
Paříž 1995

autoři fotografií: Josef Seifert a Zuzana Jurková

Zusammenfassung

Zuzana Jurková: Die Pfingstlerbewegung unter den Roma – ein flüchtiger Blick auf das Thema.

In Kladno in der Nähe von Prag fand ein von einem Roma-Prediger geführter Gottesdienst statt. Zwei Roma-Bands aus anderen Landesteilen stellten mit ihren geistlichen Liedern auf Romanes, Tschechisch und Slowakisch den essentiellen musikalischen Hintergrund. Religiöse Bewegungen dieser Art, die sich selbst als Pfingstler oder Charismatiker bezeichnen, werden im Text als „Pfingstler“ zusammengefasst. Bewegungen dieser Art, die ihren Ursprung in den USA haben, ziehen vor allem in christlichen Ländern über Erwartung viele Roma an.

Diese Bewegungen haben eine minimale Liturgie, ein höchst emotionales Auftreten des Predigers und entsprechende Reaktionen der Gläubigen, die Absenz geistlicher Symbolik am Versammlungsort, eine konservative Haltung der Bibel und kirchlichen Vertretern gegenüber sowie das Begreifen der Musik als Ausdruck der Selbstäußerung ohne festgelegte ritualisierte Form und damit jedermann zugänglich gemeinsam.

Die Religion steht den Roma damit in einigem sehr nahe, und zwar in deren Spontaneität und Emotionalität, im Respekt vor Autorität, in der familiären Einbettung und in der Bedeutung der Musik als Ausdrucksmittel innerer Emotionalität. Letzteres ist als Identitätsträger der Roma besonders bedeutsam für das Verständnis des Erfolgs der Pfingstlerbewegung und vergleichbarer religiöser Gruppierungen.

Informationen über Aktivitäten dieser Bewegungen sind schwer zu beschaffen, vereinzelt sind Anlaufstellen bekannt.

Peter Wagner